

Yazar/Author

Hatice ENGİN*

Makale Adı/Article Name

Nostaljinin Yaşatıldığı Bir Müze: Malatya Radyo Gramofon Müzesi

A Museum Where Nostalgia Is Alive: Malatya Radio Gramophone Museum

ÖZ

Malatya Büyük Şehir Belediyesi tarafından 2018 yılında hizmete açılan Radyo Gramofon Müzesi, Türkiye'nin en büyük radyo gramofon müzesi olma niteliğine sahiptir. Müzeyi mühim kılan bir diğer özellik ise teşhir ettiği eser grubu ile ziyaretçiye nostaljik bir hava yaşatmasıdır. İki katlı olarak inşa edilen müzenin, her iki katında ziyaretçi, arka fonda çalan müzik eşliğinde, eserleri inceleyebilmektedir. Müze, ziyaretçiyi eskilere götürmesinin yanı sıra Türkiye'nin müzik geçmişini de ele alması bakımından oldukça kıymetlidir. Bu anlamda müze, sergilediği radyo ve gramofon eserleri ile kitlesel iletişim araçlarının tarihsel süreç içerisinde nasıl geliştiğini ve günümüze nasıl ulaştığını ziyaretçiye aktarmaya çalışmaktadır. Söz konusu çalışmada Türkiye geneli, özelinde ise Doğu Anadolu Bölgesi açısından, büyük bir öneme sahip olan Malatya Radyo Gramofon Müzesinin, müzecilik açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Müzenin sergilediği eserler ile Türkiye'nin en büyük radyo ve gramofon müzesi olduğu konusu gündeme getirilerek, diğer müzelerden ayıran yönleriyle vurgulanması da amaçlanmaktadır. Dolayısıyla müzenin yerel ziyaretçiler dışında yabancı ziyaretçilerin de görmesi gereken önemli bir mekân olduğunun dile getirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müze, Nostalji, Müzik, Radyo, Gramofon.

ABSTRACT

The Radio Gramophone Museum, which was opened in 2018 by the Malatya Metropolitan Municipality, is the largest radio gramophone museum in Turkey. Another feature that makes the museum important is that it gives the visitor a nostalgic atmosphere with the group of works it exhibits. The museum, which was built as two floors, allows the visitor to examine the radio and gramophone works with the music playing in the background on both floors. The museum is very valuable in that it takes the visitor back to ancient times as well as deals with Turkey's musical past. In this sense, the museum tries to convey to the visitors how the radio and gramophone works it exhibits and how the mass media have developed in the historical process and how they have reached the present day. In this study, it is aimed to evaluate Malatya Radio Gramophone Museum, which has a great importance in terms of Turkey in general and Eastern Anatolia Region in particular, in terms of museology. It is also aimed to highlight the fact that the museum is the largest radio and gramophone museum in Turkey, with the works it exhibits, and to emphasize the aspects that distinguish it from other museums. Therefore, it is aimed to state that the museum is a place that should be seen by foreign visitors as well as local visitors.

Keywords: Museum, Nostalgia, Music, Radio, Gramophone.

Extended Summary

Although it is known that museums are places of memory, the most important mission imposed on these places is to accumulate and exhibit the material and spiritual values of different societies. As a matter of fact, museums aim to preserve, preserve and exhibit the cultural values of the region and region they are in with the works they exhibit and leave them to future generations. Although museology in Turkey XIX. Even though it was as late as the second half of the century, it formed the basis of museology after the accumulation that started with the Hagia Irene church. It is possible to say that the valuable collections of artifacts accumulated by the Ottoman sultans also contributed significantly to the formation of museology in Turkey. From the Republican Period to the present day, Turkish museology has made great progress. Today's museums are modern and very rich in terms of artifacts. Especially the Eastern Anatolia Region, which has just recently made progress in museology, has been developing its museums by conducting studies on contemporary museology for the last few years. Perhaps one of the best examples of museums established in the Eastern Anatolia Region is the Malatya radio gramophone museum. The fact that the artifacts that came to the museums through excavations or in different ways over time in Turkey have increased both in number and have different characteristics and qualities have enabled the opening of museums consisting of various artifact groups. It is possible to count many museum examples such as Art Museums, Archeology museums, Ethnography museums, Science and Technology Museums, City museums, Regional Museums, University Museums. The increase in the variety of museums has led to the differentiation of the collections of artifacts. Therefore, it is possible to come across many museums dealing with different groups of works. For example, museums dealing with paper, book, textile, wood, weaving, camera and many other works can be mentioned in this sense. In this study, it is aimed to express the importance of Malatya Radio Gramophone Museum, which has a large-scale collection of radio and gramophone materials. It is desired to express its importance by considering the work group exhibited by the museum. Based on the example of this museum established in Malatya, it will be emphasized that museology in the Eastern Anatolia Region is also progressing in a good direction and is an exemplary museum. Therefore, Malatya radio gramophone museum will be discussed in detail with its exhibition arrangement and works, and it will be emphasized that it is an important museum for the Eastern Anatolia Region in Turkey in general. Radio and gramophone materials are included in the structures of various museums in Turkey. However, it is almost impossible to find an example of a museum dealing with the radio and the gramophone. Existing museums, on the other hand, are called press museums or music museums, and they include very few radios and gramophones. It is possible to mention a few museums that deal only with radio. There are radio museums in important countries such as Germany, Japan and China around the world. In Turkey, examples of Ankara TRT Broadcasting History Museum, İzmir Radio and Democracy Museum, Çankırı, Ferit Akalın Radio and Transmission House can be listed. A museum was established in Malatya for the first time in Turkey under the title of radio and gramophone. Therefore, we cannot say that the radio gramophone museum in Malatya is Turkey's largest and richest example in terms of materials. Before introducing the subject in question, the history of radio and gramophone in Turkey will be included and the importance of mass media such as radio and gramophone will be tried to be expressed as the tools that provide the beginning of music in Turkey. Afterwards, the Radio Gramophone museum, which constitutes our subject; The subject will be discussed in detail by considering its physical condition and exhibition arrangement under sub-headings. In the conclusion part of the study, Malatya Radio will express the importance of gramophone music. It will be evaluated in general that the museum is a unique and special museum with the works exhibited throughout Turkey. It is aimed to focus on how valuable the museum is for the Eastern Anatolian Region in general, but in particular, and its importance for the newly developing region. Seven of them are aimed at ensuring that an exemplary organization is obtained for new museums that show the development of the said museum in a privileged geography. After expressing the importance of the use of resources, the contribution of the museum to the tourism of the region will be emphasized and the importance of promoting the museum not only to domestic but also to foreign homes will be expressed. It is known that museums have a lot of tourism contributions, and the above-mentioned museum should be evaluated with this weight. Thus, local and foreign houses coming from Malatya will

be able to see the historical and natural values of the region as well as the museum, which has such an important quality.

Giriş

Müzeler, toplumların uygarlık mirasını toplayan, koruyan ve toplumun hizmetine sunan kâr amacı gütmeyen eğitim kurumları olarak nitelendirilmektedirler. Ayrıca müzeler, insanların doğal, tarihsel, bilimsel, sanatsal ve kültürel değerlerinin belirli amaçlarla toplanılmasını ve korunmasını sağlayarak hizmet vermektedirler (Kandemir ve Uçar, 2015:19). Günümüzde müzeler yalnızca eserlerin biriktirildiği ve geçmişin yansıtıcısı durumundaki kurumlar olmaktan ziyade daha çok ziyaretçi odaklı müzecilik anlayışını benimsemektedirler. Bu anlamda müzeler, sergilediği koleksiyonlara ve kültürlere ait bilgi birikiminin yayılımını sağlayarak ve güncel konuları da beraberinde izleyerek halkı besleyen en önemli kuruluşlar arasında yer almaktadırlar (Şenel,2014:41). Böylece günümüz müzeleri pedagojik, sosyolojik ve psikolojik içeriklerle kendini geleceğe yönelik olarak hazırlayan yaygın eğitim kurumları kimliğine bürünerek işlevini yerine getirmeye çalışmaktadırlar (Okan, 2015:189).

Türkiye’de modern anlamda müzeciliğin başlangıcı, Batıdaki gibi koleksiyonların değerlendirilmesi veya geniş kitlelere hitap etmekten çok XIX. yüzyılın ikinci yarısında eski eserlerin korunması ve imparatorluğun sınırları içerisinde muhafaza edilmek istenmesi ile gerçekleşmiştir (Özkasım ve Ögel, 2005:98). Osmanlı’da savaş ganimetleri, hediyeler, hazineler veya kutsal emanetler dışında farklı kültürlere ait tarihi eserlerin toplanmasına yönelik ilk girişimler, Abdulmecid Dönemi’nde yaşanmıştır (Mutlu ve Mutlu, 2018: 67). Sultan Abdulmecid, 1845 tarihinde Yalova çevresinde yaptığı gezi esnasında birtakım tarihi değere sahip eser grubuna rastlamıştır. Sultan bu eserlerin Bizans Dönemi’ne ait yazıtlardan oluştuğunu ve bunların önemli eserler olduğunu vurgulayarak İstanbul’a gönderilmesini istemiştir. Yalova’dan gönderilen bu eserler, dönemin Tophane-i Âmire Müşirliğinde bulunan Ahmet Fethi Paşa tarafından Harbiye Nezaretinin ambarı olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi’nde koruma altına alınmıştır. Aya İrini Kilisesi aynı zamanda eski silahlarında saklandığı yerd. Böylece zamanla burada biriktirilen tarihi niteliğe sahip eserler, “Eski Silahlar ve Eski Eserler” adı altında iki ayrı eser seksiyonuna dönüşmüştür. 1846 yılında ise bu iki ayrı eser koleksiyonu ile Aya İrini Kilisesi, Türk Müzeciliğininin de başlangıç yeri olmuştur (Şahin, 2007: 110).

1870 yılına gelindiğinde Aya İrini’de bulunan eserlerin sayısı zamanla artınca, mekânın darlığından dolayı eserlerin Çinili Köşk’e taşınmasına karar verilmiştir. 1880 yılında Çinli Köşk, restore edildikten sonra yeniden Müze-i Hümayun olarak açılmıştır. Birçok yabancı müze müdüründen sonra Osman Hamdi Bey’in Müze-i Hümayun’a tayin edilmesinden sonra Türk müzeciliği gerçek anlamda başlamıştır (Payaslı, 2018: 249). Cumhuriyet Dönemi’ne gelindiğinde Osman Hamdi Bey’in çalışmaları bu dönem için önemli bir kaynaklık teşkil etmiştir. Cumhuriyet ile beraber müzecilik faaliyetleri, Atatürk’ün de katkılarıyla yeni açılımlarla ve kültürel çalışmalar ile hızla devam etmiştir (Yücel, 1999: 39-41). 1923-1950’lere kadar süren Erken Cumhuriyet Dönemi’nde müzelerin sayısının artırılması ve geliştirilmesi için çalışmalar bu yönde devam etmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi’nde, tarihi binaların yoğun bir şekilde müzeye dönüştürüldüğü de anlaşılmaktadır (Demir,2017: 107).

1960’lardan günümüze bakıldığında Türkiye’de müzecilik anlayışı, günün koşullarına göre değişerek ve her geçen gün gelişme kaydederek şekillenmiştir. Günümüz müzeleri, çağdaş müze niteliklerine sahip olup, eserlerini teknolojinin de yardımıyla halkın her kesimine ulaştırmayı amaç edinmişlerdir. Bunun yanı sıra çağdaş müzecilik anlayışında müzelerin eğitim faktörü oldukça önemli hale dönüşmüştür. Müzeler, okul dışında da eğitimin devam ettiğini bu mekanlar

ile vurgulamayı amaç edinmişlerdir. Son birkaç yıl içerisinde ise müzelerde bir çeşitlenme yaşandığı ve Türkiye’de yer alan Sanat Müzeleri, Arkeoloji müzeleri, Etnografya müzeleri, Bilim ve Teknoloji Müzeleri, Kent müzeleri, Bölge Müzeleri, Üniversite Müzeleri dışında tematik müzelerden söz edilebilir. Müze çeşitliliğinde meydana gelen artış, eser koleksiyonlarının da farklılaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte farklı eser gurubunu konu edinen çok sayıda tematik müze açılmıştır. Örneğin kâğıt, kitap, tekstil, ahşap, dokuma, fotoğraf makinası ve daha farklı birçok eseri ele alan müzelerden bahsedilebilir. Konumuzu teşkil eden Radyo Gramofon müzesini de tematik müzeler arasında sıralayabiliriz.

Araştırmanın Önemi ve Yöntemi

Bu çalışmada, özel bir koleksiyona sahip olan Malatya Radyo Gramofon Müzesinin önemini dile getirilmesi amaçlanmaktadır. Müze, teşhir tanzim düzeniyle ve eserleriyle beraber detaylı bir şekilde ele alınarak Türkiye geneli özelinde de Doğu Anadolu Bölgesi açısından önemi vurgulanacaktır. Türkiye’de çeşitli müzelerin bünyelerinde radyo ve gramofon malzemelerine yer verilmektedir. Zira özellikle radyo ve gramofonu konu edinen müze örneğine neredeyse rastlamak pek mümkün değildir. Var olan müzeler ise basın müzesi veya müzik müzeleri olarak isimlendirilmekte ve bünyelerinde çok az radyo ve gramofona yer vermektedirler. Ancak yalnızca radyo eserlerini konu edinen birkaç müzeden bahsedilebilir. Dünya genelinde Almanya, Japonya ve Çin gibi ülkelerde radyo müzeleri yoğunluktadır. Türkiye’de ise Ankara TRT Yayıncılık Tarihi Müzesi, İzmir Radyo ve Demokrasi Müzesi, Çankırı, Ferit Akalın Radyo ve İletim Evi örnekleri sıralanabilir. Türkiye’de radyo ve gramofon başlığı altında ise ilk defa Malatya’da müze kurulmuştur. Buna bağlı olarak Malatya’da yer alan radyo gramofon müzesi, Türkiye’nin en büyük ve malzeme açısından en zengin örneğini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer konu ise Doğu Anadolu Bölgesi’nde yeni gelişme gösteren müzecilik anlayışı açısından da bu örnek oldukça değerlidir. Ayrıca Malatya, bölgedeki diğer illere göre sahip olduğu müzelerle mühim bir kültür şehri olarak da ön plana çıkmaktadır. Özellikle ilde yer alan tematik müzeler (Buğday, Fotoğraf makinası müzeleri gibi) kent müzesi, Atatürk Evi, Etnografya Müzesi ve Arkeoloji müzesi ile müzeler konusunda oldukça zengindir. Bu açıdan ele alınan konu oldukça önemli olup, kentte yer alan Radyo ve Gramofon müzesin de hem tanıtılması hem de içeriğini oluşturan eserlerin, genelinde Türkiye özelinde ise bölge için çok değerli olduğunun vurgulanması ve gündeme getirilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra konumuzu teşkil eden müzenin teşhir tanzim düzeni, eserlerden hareketle, nostaljik havanın ve görüntünün kaybolmaması adına teknolojik destek kullanımı yerine daha sade ve düzenli bir sergileme anlayışı benimsenmiştir. Böylece nostaljinin ruhunu müzede açıkça hissetmek mümkün iken ziyaretçiyi eskiye götüren radyo ve gramofonların da zamanla geçirmiş olduğu değişime tanıklık etmek de söz konusudur.

Çalışmada konu edinen Radyo Gramofon Müzesi, gerekli izinler alındıktan sonra yerinde ziyaret edilmiştir. Müzedeki görevlilerden müze ile alakalı belli bilgiler alındıktan sonra çalışmada kullanılmak üzere fotoğraflama işlemi yapılmıştır. Ayrıca Türkiye’de radyo ve gramofonun kullanımı ve tarihçesi üzerine geniş bir literatür taraması yapılarak konunun daha anlaşılır kılınması amaçlanmıştır. Dolayısıyla asıl konuya giriş yapılmadan önce Dünya’da ve Türkiye’de radyoculuğun, ve gramofonun ortaya çıkış tarihçesine yer verilerek, radyo ve gramofon gibi kitlesel iletişim araçlarının, Türkiye’de nasıl geliştiği ve nasıl bir dönüşüm geçirdiği konusuna değinilmiştir. Daha sonrasında ise konumuzu teşkil eden Radyo Gramofon Müzesinin; fiziki durumu ve teşhir tanzim düzeni alt başlıklar halinde ele alınarak konu detaylı bir şekilde ele alınmasına gayret edilmiştir.

1. Radyonun Tarihsel Süreçte Gelişimi

Kitle iletişim araçları, spordan siyasete sanattan eğlenceye bireyin içinde bulunduğu hayatın tüm alanlarında etkin bir rol oynamaktadır. İletişim olgusu, insanlık tarihi kadar eskiye gitmekte ve öğrenmek, bilmek ihtiyacı radyo, telgraf, televizyon, bilgisayar gibi kitlesel araçlar sayesinde sağlanmaktadır. Bu araçların yardımıyla bilgiler, kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilmektedir (Büyükbaykal, 2005: 71).

Kitle iletişim araçları arasında büyük bir öneme sahip olan radyo, elektronik dalgalar yardımı ile mesajları karşı tarafa iletebilen bir araç olarak icat edilmiştir. Başka bir deyişle ses dalgaları aracılığıyla, sesler hem gönderilebilir hemde alınabilir özelliğe sahipti. Işıma anlamına gelen radyonun köküne baktığımızda ise Latince “Radius” kelimesinden türemiş bir kavramdır (Apuke, 2017: 8). Radyo teknolojisinin ortaya çıkışı, İskoç matematikçi ve fizikçi James Clerk Maxwell’in elektriğin, bir telden geçtiğinde, belirli koşullar altında görünmez dalgalar yaydığını iddia etmesi ile ortaya çıkmıştır. Alman Heinrich Hertz 1888 yılında ortaya atılan bu teori üzerine yoğun çalışmalar yürüterek durumu kanıtlamış ve radyonun gelişmesini sağlamıştır. İtalyan mucit Guglielmo Marconi ise 1899 yılına kadar devam eden radyotelgraf harcamalarında, kablosuz sinyallerinin aktarımını başarmıştır (Spiker, 2018: 3). Marconi, sesi önce kısa mesafelerde daha sonra ise uzun mesafelerde kullanmış ve 1901 yılında telsiz aracılığı sayesinde ses dalgalarının ve titreşimlerin aktarabilmiştir. Lee De Forrest de 1907 tarihinde boşluk tüpünü kullanarak, radyo buluşlarına yeni bir ifade kazandırmıştır. Forrest 1909 yılında Eiffel Kulesi’ne bir anten yerleştirerek buluşunu denemek istemiştir. Marconi’nin ilk radyo denemeleri de günümüzdeki teknolojik gelişmelere paralel olarak boyut, biçim, dayanıklılık, ses niteliği, alışı hassasiyeti gibi temel özelliklerle büyük bir gelişme göstermiştir. Dünyada devamlı yayın yapan ilk radyo vericisi ise 1920 yılında Amerika’da başlamıştır. Pittsburg’da “KDKA” adlı kanalda seçim haberlerinin verilmesi ile radyo yayıncılığı başlamıştır. Akşam yayını yapan radyo kanalı; haber, müzik ve spor haberlerini yayınlamıştır. Radyo yayınları, böylece Avrupa kıtalarında ilk kez 1920’lerde başlamış ve İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği 1922’de Almanya’da ise 1923’de yayın yapmıştır. 1930’lu yıllara gelindiğinde Asya ve Afrika’nın belli ülkeleri dışında neredeyse her ülkede radyo istasyonları kurulmuştur (Kuyucu, 2013: 138).

Sanayileşmiş ülkelerde radyo yayıncılığı, her geçen gün daha fazla popülerlik kazanmış ve yaygın bir kitle iletişim aracı haline dönüşmüştür. Özellikle siyasi iktidardakiler, radyonun bu denli önem kazanmasını dikkate alarak radyoyu bir propaganda aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. I. Dünya Savaşı’ndan Soğuk Savaş Dönemi’ne kadar radyo, siyasette önemli bir propaganda aracı olarak işlev görmüştür. Almanya’da 1923 tarihinde başlayan radyo yayını, 1933 yılında Nazi rejimi tarafından zapt edilerek, Nazi Rejimi’nin en önemli propaganda aracı haline dönüşmüştür. Bunun yanı sıra İtalya’da Mussolini, radyoyu propaganda aracı kullanmasının yanında halkın toplu bir şekilde radyo dinleyebileceği alanlar da yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise Katolik rahip Charles Edward Coughlin, onlarca radyoda Yahudi finansal komploları ve Kominizim karalanması hakkında vaazlar vermiştir. Radyo, II. Dünya Savaşı’nda da propaganda özelliğini koruyarak, XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu özellikte kullanımına devam edilmiştir (Ulutaş, 2009: 12-13).

XX. yüzyılda yaygın olarak kullanılan ve popülerliğini koruyan radyonun, Türkiye’ye girişi diğer ülkelerle neredeyse eş zamanda gerçekleşmiştir. Özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında iletişim oldukça önemliydi. Bundan dolayı telsiz telgraf yardımıyla yurtdışı ve yurtiçinde daha rahat bir iletişim sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında radyo çalışmalarına hızla başlanmıştır. Amerika’daki özel radyoculuğun aksine Türkiye’de devlet eliyle yapılmasına özen

gösterilmiştir (Altunbaş, 2003: 30). 1925 yılında “Telsiz Temsili Hakkında Kanun” adıyla bir yasa çıkartılmıştır. Bu anlamda Ankara ve İstanbul’da birer telsiz telgraf istasyonu kurulması kararına varılmıştır. İstasyonların yapımı, ihaleye çıkartılarak Fransız “T.S.F” şirketine verilmiştir (Yaylalı, 2018: 38). Posta Telgraf ve Telefon İdaresi, Fransız şirketi tarafından kurulan Ankara ve İstanbul’daki 5’er kilowatlık iki istasyon ile Türkiye’deki ilk radyo istasyonları kurulmuştur. 1925 tarihinde yapımına başlanılan vericiler, en nihayetinde 1927 yılında çok radyo yayınına geçilmesiyle, Türkiye’de radyo yayın dönemi başlamıştır. Her iki radyoda da başta müzik yayınları önemli bir alan kaplamaktaydı. Ankara radyosunda, Batı Sanat Müziği, İstanbul radyosunda ise Batı eğlence müziği yer almaktaydı. Türk müziği yayınlarında, divan müziği daha fazla yer bulabilmekteydi. İstanbul Sirkeci’de büyük postanenin üst katında, Ankara’da ise Palas Otelinin bodrum katında yayınlar yapılmaktaydı (Elçi, 2008: 49).

1940 ve 1950 yılları arasındaki radyo yayıncılığı, II. Dünya Savaşı ve sonrasında değişen politikalar, çok partili hayata geçiş ile beraber radyoculuk anlayışı da değişmiştir (Nart,2009: 34-35). 1950’lere kadar toplumun haber, eğlence, eğitim ve kültür kaynağı olarak radyonun kullanımı sürdürülmüştür. Radyo yayınları, Türkiye’de 1964 tarihinden itibaren kurulan TRT’ye devredilmiş ve kamuya bağlı bir hale dönüştürülmüştür. 1990’larda da Türkiye’deki radyo yayıncılığı, TRT tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda çeşitli radyolar da açılmıştır. Günümüzde ise radyo yayıncılığı, TRT tarafından işletilen kamu radyolarının yanı sıra özel radyolar tarafından da devam ettirilmektedir (Kuyucu, 2013: 375). Elbette ki radyoculuğun gelişimi ile beraber kullanılan radyolarının da boyut, görüntü olarak değişimi söz konusudur. İlk zamanlarda büyük boyutlarda üretilen ve her evde bulunan radyoların zamanla çeşitlendiği ve küçük boyutlara dönüştüğü anlaşılmaktadır.

2.Gramfonun Tarihsel Süreçte Gelişimi

Ses kaydetme ilk defa 1857 yılında İrlandalı Leon Scott de Martinuillo’nin “fonotograf” denilen aleti icat etmesi ile başlamıştır. XIX. yüzyıl itibariyle müziğin kaydedilmesi ise Thomas Edison’un “fonograf” cihazı ile gerçekleştirilmiştir (Friedrich Kittler,1999: 21). Bu alet daha sonradan gelişme gösterecek kitle iletişim araçları için bir temel oluşturmuştur. Emile Berliner, sesin silindir yerine, düzlem üzerine kaydedilmesini sağlamıştır. 1888’de Berliner, gramfon cihazını metal bir disk üzerine, sesin kazınarak kaydedilmesini sağlamıştır (Seltuğ, 2015:7-9). Gramfon, Yunanca’da fone (ses) ve grammein (yazmak) kelimelerinden türemiş bir kavramdır. Plak ve makine olmak üzere iki bölümden oluşan gramfon, bir yuvarlak ince taş plak ile çalışmaktadır. Bu araçlar yardımı ile ses ve müzik kaydı yapılmakta ve dinlenebilmektedir. Gramfonun icadı, Thomas Edison’un fonografı keşfetmesiyle başlamıştır. 1877 yılında Edison, kendi sesiyle “Marry’in küçük kuzusu” adlı parçayı, fonografa kaydetmesiyle ses kaydının da bir nevi tarihçesini başlatmıştır (Kılıç, 2015: 113). 1896-1900 yılları arasında gramfonların imalatı her geçen gün artmış ve 1900’lü yıllardan sonra St. Petesburg operası sanatçılarından Soprano ve tenor Figner’lere doldurtulan ilk ticari plaklar piyasada yer bulmuştur. Türkiye’de ise gramfonun kullanımı, 1895 yılında Sigmund Weinberg tarafından İstanbul’a getirilmesiyle başlamıştır. Buna paralel olarak müzik piyasasının da gelişmesi sağlanmıştır. Böylece gramfon, müzik piyasasında uzun yıllar yer edinebilmiştir. Ayrıca müzik piyasasının gelişimiyle beraber birçok plak şirketi de açılmıştır. Dolayısıyla Türk ses kayıt tarihinin, gramfon plakları ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır (Barutcu, 2019: 86). Türkiye’deki ilk plak imalatı, Blumentahl kardeşlerin kurdukları fabrikada başlamıştır. Şirketin ismi daha sonra “Columbia” olarak değiştirilmiştir. Columbia Şirketi 20-25 yıl boyunca plak imalatını yapan tek şirket olarak devam etmiştir. Diğer plak şirketleri ise 1925’den sonra tek tek açılmaya başlamışlardır. 1960’dan itibaren ise 75, 45

ve 33 dönüştürülen uzun çalan plaklar imal edilmeye başlanılmıştır. Türkiye’de ilk plak dolduran isimler arasında ise Hafız Aşır başta olmak üzere Hafız Osman, Hanende İbrahim, Hanende Şahap, Hafız Burhan, Tamburi Cemil, Neyzen Tevfik, Kemence Aleko, Udi Yorgo, Hafız Kemal sayılabilir. (Borcaklı, 1964: 44).

Gramofonların dışı kapalı aile yaşam biçimi ile aynı zamanda da dış dünyadan haberdar olma ve eğlence aracı niteliğine sahip olması, Türk halkı tarafından çok fazla benimsemesini sağlamıştır. Türkiye’de karagözden meddaha, kantodan gazele, uzun havadan valseye, operadan kasap havasına dek oldukça geniş bir müzik ve eğlence programı bulunmaktaydı. Bir İngiliz veya Fransız plak koleksiyonunda yalnızca dans, caz, valse tango müzikleri mevcut iken Türkiye’de bunun aksine daha geniş bir müzik ve eğlence repertuarı mevcuttu. Günümüzde müzik ve müzik aletlerindeki teknolojik gelişmeler beraberinde gramofonların kullanımını da geri plana atmıştır. Kullanımına artık neredeyse çok nadir rastlanılan gramofonları, koleksiyonerlerde veya küçük antika dükkânlarında görmek mümkündür. (Olgun, 1998: 28).

3. Radyo Gramofon Müzesi

3.1.Müzenin İncelenme Tarihi: 16.09.2022

3.2.Müzenin Konumu ve Fiziki Durumu: Radyo Gramofon Müzesi, Malatya merkezde İnönü Mahallesi, Sanat Sokağı’nda yer almaktadır. Müze, 2018 yılında Malatya Büyük Şehir Belediyesi tarafından ve Baki Tamer Selçuk danışmanlığında kurulmuştur.

Bina, Malatya kent dokusuna uygun olacak şekilde, kerpiç malzeme ile iki katlı olarak inşa edilmiştir (G. 1.).

G.1: Radyo Gramofon Müzesi Genel Bir Görünüm (H. ENGİN 2022)

Müze, ziyaretçiyi geçmişe götürecek sergileme anlayışı ile adeta bir zaman yolculuğuna çıkarmaktadır. İki katlı olarak düzenlenen binanın her iki katında radyo, gramofon, plakçalar ve mikrofonlardan oluşan eser koleksiyonu bulunmaktadır. Müzenin teşhirinde yer alan eserler, Türkiye’nin dört bir tarafından koleksiyonlardan ve müzayedelerden satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır.¹Eserlerin büyük bir çoğunluğunu, radyolar oluşturmaktadır. Radyolar, ilk kullanımından günümüze kadar olan süreçte boyut, işlevsel ve farklı fonksiyonlarıyla nasıl bir değişim geçirdiğini müzede yer alan örneklerden anlayabiliriz. Teşhirde yer alan eserlerden

¹ Müze hakkında detaylı bilgileri bizimle paylaşan Malatya Büyük Şehir Belediyesi ve Müze görevlilerine çok teşekkür ederiz.

hareketle, teknolojinin ne kadar ilerlediğini de görebiliriz. İlk eserlerin boyut olarak oldukça büyük ve hantal olduğu zamanla bunların küçük ebatlarda üretildiği sergilenen eserlerden açıkça anlaşılmaktadır. Bu bakımdan müze de sergilenen radyolar, gramofonlar ve mikrofonlar ziyaretçiye nostaljik bir hava yaşatmasının yanı sıra kitlesel iletişim araçlarının da tarihsel gelişimini göstermesi açısından oldukça kıymetlidir.

3.3.Sergileme Düzeni: İki katlı olarak inşa edilen müze, toplamda 703 parça esere sahiptir. Müze binasının ilk katında; danışma salonu, gramofonlar, salon tipi radyolar ve mikrofonlara ayrılan bölümler bulunmaktadır. Eserler, belli bir kronolojik düzene göre teşhir edilmektedir. Müzede en eskisi 1920 model el yapımı radyo ve 1890 tarihine ait laterna (ilk mekanik müzik çalar) yer almaktadır. Sergilenen eserlerin %95'i çalışır vaziyettedir.

İki katlı olarak düzenlenen müzenin ilk katında; 1920'li ve 1930'lu yıllara ait eserler, tarihsel süreçleri dikkate alınarak sergilenmektedir. Bu katta iç mekâna girişte taş plaklardan gelen müziğin sesi ve eserler, müzeye nostaljik bir hava katmaktadır. Müzenin birinci katında TRT radyosunun tarihsel gelişimi, ilk radyo yayıncılığı, Siyasal Tarih, İstanbul Telsiz Evi, gibi birçok farklı konu başlığı altında bilgilendirici panolar ve görüntüler bulunmaktadır (G.2).

G.2:Radyo Gramofon Müzesi İstanbul Telsiz Evi Köşesinden Genel Bir Görünüm(H.ENGİN 2022).

Siyasal iletişim köşesinde 1940'larda radyonun, vazgeçilmez bir araç olduğu ve haberler genellikle radyolardan dinlendiğini gösteren panolar ve tanıtım yazılarına yer verilmiştir. Türkiye'de ilk radyo anonsu, 1927 yılında Sirkeci Büyük Postanede yapıldığını gösteren resimler ve bilgilendirme panoları da mevcuttur. Türkiye'de ilk düzenli radyo yayını 1927 tarihinde İstanbul'da Eşref Şefik tarafından verildiğini gösteren başka bir bilgilendirici pano da ziyaretçiye sunulmaktadır. Bunun yanı sıra 1960'lı yıllarda faaliyete geçen Malatya Radyosuna ait çeşitli malzemeler de sergide yer almaktadır (G.3).

G. 3: Radyo Gramofon Müzesi Malaya Radyosu (birinci kat) (H. ENGİN 2022).

Birinci katta sergilenen radyolarda, 1920'lerden günümüze kadar üretilen modeller teşhirde yerini almaktadır. Radyolar ilk yapıldığında hantal ve oldukça büyük ebatlara sahip iken günümüze gelene kadar boyut olarak küçülmüştür. Bu değişimi müzede de yansıması açıkça görülmektedir. Genellikle ağır salon tipi radyolar, oldukça dikkat çekmektedir. Girişte radyo yayıncılığının ve büyük ebatlardaki radyoların yanı sıra gramofonlara ayrılan seksiyonlara da yer verilmiştir. Gramofonlar, 1890 model latern silindirik şeklinde, plak şeklinde ve sonrasında ise teknolojinin gelişimiyle beraber elektrikli gramofonlar olarak zamanla geliştiğini anlayabiliriz. Ancak giriş katında yer alan birkaç renkli gramofon, yeni üretilen örneklerden olup müzeye farklı bir anlam kazandırmıştır (G.4).

G. 4: Gramofonlardan Birkaç Örnek (Birinci kat) (H. ENGİN 2022).

Müzenin ikinci katına girişi ise ahşap bir merdiven sağlamaktadır. Merdivenlerden üst kata doğru, duvar yüzeylerinin neredeyse bütününe kaplayacak şekilde reklam afişleriyle, dönemin ünlü sanatçıların fotoğrafları ile adeta bezenmiştir. Böylece müzenin iç mekânında boş duvar bırakılmayacak şekilde radyo reklamları, ses sanatçılarına ait afişlere yer verilmiştir. Radyo reklamlarında genellikle ünlü isimler görülmektedir. Reklamlara ait afişlerde ünlü isimler arasında olan Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ gibi isimlere rastlanmaktadır (G. 5-6).

G. 5: Müzenin İkinci Katından Genel Bir Görünüm (H. ENGİN 2022).

G.6: Müzenin İkinci Katı Duvar Yüzeylerinde Yer Alan Ünlü İsimler ve Reklam Afişleri (H. ENGİN 2022).

İkinci katta sergilenen eser gurubunu daha çok radyolar oluşturmaktadır. Bu katta yer alan radyoların ebatlarının artık küçüldüğünü ve günümüze kadar üretilenlerin bir serisini görebilmekteyiz. Birinci kattaki hantal ve ağır radyoların yerinin artık daha pratik ve küçük ebatlardaki radyolara bıraktığı anlaşılmaktadır (G.7-9).

G.7: Müzenin İkinci Katında Vitrinlerde Yer Alan Radyo Örnekleri (H. ENGİN 2022).

G. 8: Vitrinlerde Yer Alan Radyo Örnekleri (H.ENGİN 2022).

G. 9: Vitrinlerde Yer Alan Radyo Örnekleri (H. ENGİN 2022).

Özellikle 1940'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte, üretilen radyo çeşitleri, sergide yer almaktadır. Ayrıca eserlerin, kronolojik bir sıralamaya göre düzenlendiğini ve eserlerin büyük bir çoğunluğunun kahverengi ve ahşap malzemeden üretildiği anlaşılmaktadır (G.10).

G. 10: Vitrinlerde Yer Alan Ahşap Malzemeden Bir Radyo Örneği (H. ENGİN 2022).

Müze II. Dünya Savaşı ve Kıbrıs Harekâtı dönemlerine ait, TRT'nin bir dönem kullandığı radyolar da müzede teşhire sunulmaktadır. Bunun yanı sıra Hong Kong'da üretilen bilezik şeklindeki radyolar, tuvalet kâğıdı formuna sahip radyolar ve kutu şeklindeki radyolar da teşhirde bulunmaktadır. Müzede Hitlerin propaganda aracı olarak kullandığı radyo, Avrupa'nın en büyük iki radyo markası olan Philips ve Aga markalarına ait radyo örnekleri de yer almaktadır. Teşhirde yer alan Çin radyoları ise diğer ülkelerden oldukça farklı nitelikler taşımaktadır. Özellikle 2000'li yıllara ait Çin üretimi olan otomobil şeklindeki radyolar, oldukça dikkat çekicidir (G. 11-13).

G. 11: Vitrinlerde Yer Alan Radyo Örneklerinden Detay (H. ENGİN 2022).

G. 12: Vitrinlerde Yer Alan Radyo Örneklerinden Detay (H. ENGİN 2022).

Bunun yanı sıra ikinci katta radyo tamirci dükkânına benzer küçük bir odaya yer verilmiştir. Tamirci dükkânında sergide yer alan eserlerin bakımı ve onarımı iki ayda bir yapılmaktadır (G. 13).

G. 13: Radyo Tamir Odasından Genel Bir Görünüm (H. ENGİN 2022).

Sonuç

Kitle iletişim araçları olarak nitelendirilen ve müziğin gelişmesini sağlayan radyo ve gramofon, tarih boyunca önemli görevler üstlenen araçlar arasında yer almışlardır. Farklı amaçlarla ortaya çıkan fakat sonrasında müzik kutusuna evrilen radyo ve sesleri kaydetme sonucunda icat edilen gramofon, bir dönem müziğin vazgeçilmez araçları haline dönüşmüşlerdir. Radyo, ilk yıllarında, Avrupa ülkelerinde daha çok savaşlarda kullanılan bir propaganda aracı olarak değerlendirilmiştir. Gramofon ise seslerin kaydedilmesini sağlayan bir araç iken sonrasında müzik aleti olarak kullanımı başlamıştır. Ancak teknolojinin her geçen gün daha fazla gelişmesi ve müzik piyasasında gelinen son noktada, radyo ve gramofon artık pek tercih edilmemişlerdir. Dolayısıyla radyo ve gramofon, nostalji tutkunu antikacıların, koleksiyonerlerin eserleri arasında veya çeşitli müzelerin bünyelerinde sınırlı da olsa kendilerine yer bulabilmişlerdir. Fakat Türkiye’de çeşitli müzelerin sergilerinde yer almalarına karşın “radyo ve gramofon” başlığı altında bir müze örneğine rastlanmamaktadır. Yalnızca radyo ve basın konusunu ele alan birkaç müzeden bahsedilebilir. Bunun yanı sıra Türkiye’de gramofonu ele alan bir müze örneği de mevcut değildir. Sadece müzik müzeleri olarak kurulan müzelerde, birkaç gramofon eseri bulunmaktadır. Bu nedenle ele alınan Malatya Radyo Gramofon Müzesi, sergilediği zengin eser gurubu ile Türkiye’de ve özellikle bulunduğu bölge açısından önemi oldukça büyüktür. Zira müze, Doğu Anadolu’da yeni bir müze örneği olması ve tematik olarak sergilediği eserler ile oldukça dikkat çekmektedir. Ayrıca Malatya’nın sahip olduğu müze sayısı bölgedeki diğer illere göre de müzecilikte gelişmişliğini de göstermekte ve kenti önemli bir kültür şehrine dönüştürmektedir. Malatya Büyük Şehir Belediyesinin müzeler konusundaki kültürel çalışmalarını bu anlamda vurgulamak da gerekmektedir.

Ele alınan Malatya Radyo Gramofon Müzesi, 2018 yılında Malatya Büyük Şehir Belediyesinin bünyesinde ziyarete açılmıştır. Müzenin oluşmasında Malatya Büyük Şehir Belediyesi ve koleksiyoner aynı zamanda Malatya Büyükşehir Belediyesi Başkan danışmanlığı yapan Baki Tamer Selçuk’un emeği takdire şayandır. Müzenin bütününe bakıldığında, teşhirdeki özen ve düzen sistematik bir düşüncenin sonucunda meydana geldiğini açıkça göstermektedir. Müzeyi önemli kılan en büyük detay ise hem Türkiye genelinde hem de Doğu Anadolu Bölgesi açısından örnek bir müze niteliği taşımasıdır. Çünkü müze, Avrupa’nın sayılı örneklerinden biri olduğu gibi

Türkiye'deki en büyük radyo gramofon müzesi unvanına da sahiptir. Ayrıca müze, sergilediği eser grubu bakımından ve ziyaretçiye aktarmak istediği mesaj yönüyle de bölgedeki diğer müze türlerinden de ayrılmaktadır. Müzedeki radyo ve gramofon eserleriyle nostaljik bir atmosfer yaşamanın yanı sıra Türkiye'deki radyoculuğun ve müziğin geldiği aşamayı da rahaklıkla görebiliriz. Müzenin girişinden itibaren geçmişe ve şimdiye doğru bir zaman yolculuğu başlamaktadır. Girişte plaklardan gelen müzik eşliğinde ziyaretçi eserleri inceleyebilmektedir. Müze dolayısıyla sergilediği eserleri ile nostaljik bir hava yaşatmasının yanında ziyaretçilerine, radyo ve gramofonun tarihsel süreçte geçirmiş olduğu değişimleri de aktarabilmektedir. Müze, her iki katta da sergilediği tüm eserleriyle, müzik ve kitlesel iletişim araçlarının serüvenini de en iyi şekilde teşhira yansıtmaya çalışmaktadır.

Müze, günümüz çağdaş müzelerinden biraz daha farklı olarak nostaljik havayı korumayı ve ziyaretçiyi geçmişe götürebilme hissini yaşatmaya çalışmaktadır. Böylelikle müzenin eser-müzik konsepti oldukça dikkat çekici olup gelen ziyaretçinin de ilgisini cezbetmektedir. Bir başka deyişle müzeye gelen ziyaretçinin bulunduğu an'dan geçmişe götürebilmektedir. Bunun yanı sıra müze, radyo ve gramofonun tarihçesini eser- hikâye kurgusunu birleştirerek, ziyaretçinin müzede daha aktif bir rol almasına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca müze, çocuklara ve gençlere geçmişte müzik veya iletişim araçlarının nasıl olduğunu ve hangi şartlar altında geliştiğini göstermesi açısından da bir ünik bir müze örneği sayılabilir.

Sonuç olarak Malatya Radyo Gramofon Müzesi, eserleriyle beraber farklı bir hikâye kurgusu ile oluşturulduğu için müzeciliğe de yeni yaklaşımlar getirmesi açısından farklı bir örnektir. Bölgede müzeciliğin gelişmesi adına oldukça dikkate değer özellikler taşımaktadır. Malatya'nın müze örnekleri ile bir kültür şehri olarak anılmasını ve daha da gelişme kaydedeceği fikrindeyiz. Bu açıdan müze, yalnızca yerel turist değil yabancı ziyaretçilerinde gezip görmesi gereken bir hafıza mekânı niteliğindedir.

Kaynakça

- Altunbaş, H. (2003). *Başlangıcından Günümüze Radyo ve Radyo Reklamcılığı, Türkiye'de Yerel Radyo İstasyonlarının Reklam Aracı Olarak Kullanılışı Sorunları ve Model Önerisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi.
- Apuke, Oberiri D. (2017). *Introduction To Radio Production*, Lambert Academic Publishing.
- Barutçu, T. (2019). Taş Plak Geleneğinde Türk Müziği Kadın Ses Sanatçılarının Müzikal Kimlik ve Müzikal Girişimler, *AKÜ Amader*, 5 (10), 83-106.
- Borcaklı, A. (1964). Gramofon Plakları (Modern Kütüphanecinin Çetin Sorunu), *Türk Kütüphaneciliği*, 13, 1-2.
- Büyükbaykal Ilgaz, C. (2005). Kitle İletişim Araçları ve Toplumsal Yaşam, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 21, 71-75.
- Demir, S. (2017). *Sözel Belleğin Müzede Sergilenişi (İktidarın Nesnesi, Nesnenin İktidarı)*. Fonus Kitabevi, İstanbul.
- Elçi, C. A. (2008). Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları, *Milli Folklor Dergisi*, 20(78), 37-54.
- Friedrich, K. (1999). *Gramophone, Film, Typewriter, Writing Science*, (Edt: Timothy Lenoir and Hans Ulrich Gumbrecht).
- Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen Müze Kavramı ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(2), 37-47.

- Kılıç, A. (2015). Gramofon ve Plaklarla Zamana Yolculuk, *Bilişim Dergisi*, 113-114.
- Kuyucu, M. (2013). Radyonun Müzik Kutusuna Dönüşümü: Radyo Program Türleri ve Tercih edilirlilik Oranları, *E- Journal of New World Sciences Academy*, 8 (4), 372-400.
- Mutlu, S. ve Mutlu B. (2018). Anadolu’da Arkeolojinin Kurumsallaşma Süreci ve Gelişimi, *Academic Knowledge*, 1(1), 64-76.
- Nart, S. (2009). *1964- 1980 Arası TRT Radyo Yayın Politikaları Toplumsal ve Politik Süreçte Radyonun Tarihsel ve Kurumsal Gelişimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.
- Okan, B. (2015). Günümüzde Müzecilik Anlayışı, *Sanat Tasarım Dergisi*, 5(2), 187-198.
- Olgun, A. (1998). *Sesli Malzemeler ve Radyo Arşivi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- Özkasım, H. ve Ögel, S. (2005). Türkiye’de Müzeciliğin Gelişimi, *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 96-102.
- Payaslı, V. (2018). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Milli Kimliğin ve Ulus Devletin İnşasında Tarihin Görselleştirilmesi, *History Studies*, 10 (9), 245-273.
- Seltuğ, D. (2015). *Türk Makam Müziğinin Günümüze Aktarımında Gramofon Kayıtlarının Rolü, Disklerin Kimyasal ve Fiziksel Analizleri ve Tayin Sonuçlarının Ses Kalitesi ile İlişkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi.
- Spiker, J.A. (2018). The Development of Radio, *Journalism and Mass Communication*, S.1, 1-6.
- Şahin, G. (2007). Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26 (42), 101-125.
- Şenel, E. (2014). Koleksiyon Yönetim Politikası Oluşturmanın Müzdecilik Açısından Önemi ve Düzenleyici Faktörler, *İDİL*, 3 (14), 39-51.
- Ulutaş, S. (2009). *Radyonun Yapısal Dönüşüm Sürecinde Habercilik Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi.
- Yaylalı, H. (2018). 1927’den Çok Partili Döneme Kadar Türkiye’de Radyo Yayıncılığı, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10 (1), 33-50.
- Yücel, E. (1999), *Türkiye’de Müzecilik*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kuruluş ile finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.